

Alina Jurasz (<https://orcid.org/0000-0001-5179-606X>)

Uniwersytet Wrocławski

Danuta Rytel-Schwarz (<https://orcid.org/0009-0005-5775-1416>)

Universität Leipzig

Polskie i niemieckie adresatywy w korespondencji uniwersyteckiej *revisited*¹

Można by odnieść wrażenie, że na temat form zwracania się do innych napisano już prawie wszystko. Świadczą o tym bardzo liczne artykuły i obszerniejsze opracowania, koncentrujące się wokół rozmaitych aspektów użycia tych form w językach naturalnych. Nierzadko mają one charakter porównawczy, z jednej strony wydobywający niuanse, różnice w funkcjonowaniu i doborze ustalonych form, z drugiej strony uświadamiający użytkownikom języków, że warunkiem niezbędnym do prawidłowego, zgodnego z obowiązującymi normami kulturowymi w danej społeczności językowej działania jest opanowanie także obcojęzycznej i obcokulturowej kompetencji grzecznościowej², która stała się już integralną częścią kompetencji komunikacyjnej.

Pierwszym, który wprowadził do badań językoznawczych polski termin *formy adresatywne* (FA) w odniesieniu do form zwracania się do osób drugich był Eugeniusz Tomiczek. W swojej opublikowanej 40 lat temu pracy *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne* przedstawił klasyfikację³ funkcjonujących w latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych XX wieku polskich i niemieckich FA w mówionych wariantach obu języków.

Wśród klas nominalnych Tomiczek (1983:40) wyróżnił obok imienia i nazwiska sześć podklas tytułów: T1-standardowy, np. *pan, pani / Herr, Frau*, T2-kolegialny, np. *kolega, koleżanka / Kollege, Kollegin*, T3-profesjonalny lub funkcyjny, np. *profesor // Professor*, T4-symboliczny, np. *ekscelencja / Exzellenz*, T5-familiarny, np. *mama, dziadek / Mutti, Opa*, T6-okolicznościowy, np. *szef / Chef*.

---

¹ Przyczynek nawiązuje do artykułu Jurasz, Rytel-Schwarz (2014).

² Przyjmujemy za Simon (2009:268): „Mit fremdkultureller Höflichkeitskompetenz wird das Wissen um situationsgebundene Höflichkeitskonventionen, um deren Bedeutung für den Erfolg von sprachlichen Handlungen sowie um diesbezüglich feststellbare kulturelle Unterschiede angesprochen.“

³ Wyróżnionej w pracy tytułaturze towarzyszą fakultatywnie lub obligatoryjnie przymiotniki lub zaimki dzierżawcze w funkcji atrybutywnej, np. *szanowni państwo / państwo* // sehr geehrte Damen und Herren / Damen und Herren**.

Niezwykle cenne zarówno dla samego opracowania, jak i dla późniejszych analiz z zakresu tzw. grzeczności, honoryfikatywności czy etykiety językowej okazało się ustalenie formalno-tekstowych i socjolingwistycznych reguł łączliwości FA oraz „determinant pozajęzykowych”⁴ o charakterze psycho- i socjolingwistycznym. Wyróżnione trzy reguły łączliwości⁵ określają pozycję i sekwencję realizowanych FA w wypowiedzi performatywnej (dystrybucyjne), warunkują współwystępowanie dwóch lub więcej FA (kookurencyjne) oraz blokują możliwość łączenia wybranych FA jako nieprawidłowych, niezgodnych z obowiązującą normą (wykluczające). Natomiast w grupie wyznaczników pozajęzykowych decydujące przy doborze właściwej FA są wiek, status zawodowy a także wykształcenie nadawcy i odbiorcy. Należy jednak zauważyć, że niezbędne jest ustalenie przez nadawcę, czy przy uwzględnieniu danego determinantu zachodzi relacja całkowitej lub częściowej współrzędności, podrzędności lub pozornej podrzędności między uczestnikami komunikacji.

O aktualności i swoistego rodzaju uniwersalizmie socjolingwistycznego spojrzenia Tomiczka na FA oraz prawie komplementarnego ich opisu w języku niemieckim i polskim świadczy fakt, że właśnie ta perspektywa badawcza jest niesłabnącą inspiracją do dalszych analiz FA w poszczególnych językach także w ujęciu porównawczym⁶ (m. in. Olchowa 2018, Teterya 2018, You 2020, Badyga 2022, Kawamoto 2022). Niebagatelne znaczenie dla żywego zainteresowania tą problematyką miały i mają z pewnością zmiany społeczno-polityczno-gospodarcze po 1989 roku czy chociażby nowe możliwości komunikowania się (m. in. internet, SMS, chat). Wywarły one wpływ na zmiany obyczajów grzecznościowych⁷, a dokładniej mówiąc na ich demokratyzację, co jest widoczne w przesunięciu lub zmianie funkcji pragmatycznych określonych FA.

Na ich niestabilność, przewidywalną ewolucyjną zmienność wskazywał Tomiczek (1983:6):

„Praktyka użycia form adresatywnych w języku, mimo iż podlega częstokroć ścisłym regułom konwenansu czy konwencji językowej, nie jest zjawiskiem stałym. Wręcz przeciwnie. Ulega ona ciągłym, aczkolwiek powolnym zmianom. Stąd też nie reguły konwenansu czy konwencji językowej decydują w gruncie rzeczy o pragmatyce form adresatywnych, lecz pragmatyka kształtuje reguły i normy etykiety społecznej.”

Nasze zainteresowanie problematyką zmieniającej się konwencji grzeczności nie dotyczy adresatywów w komunikacji bezpośredniej *face-to-face*, lecz ograniczone jest do korespondencji mailowej w polskiej i niemieckiej przestrzeni uniwersyteckiej. Z przeprowadzonego przez nas w 2014 roku badania formuł powitalnych i pożegnawczych w mailach otrzymywanych od studentów wynika⁸, że nie każde nietrafne, niezgodne z ustaloną normą połączenie obu formuł jest zamierzone i odbierane jako

⁴ Tomiczek (1983:30–34).

⁵ Tomiczek (1983:42–44).

⁶ Przytaczamy jedynie wybrane prace z ostatnich lat.

⁷ Więcej na ten temat Marcjanik (2016).

⁸ Por. Jurasz, Rytel-Schwarz (2014:50–52).

naruszenie reguł grzeczności. Te kombinatoryczne potknięcia wynikały zarówno z niepewności w doborze właściwych środków językowych, z niestabilizowanego statusu typu tekstu jakim jest mail, jak i ze zróżnicowanego stopnia znajomości odbiorcy maila. Zarysowały się także pewne tendencje neutralizacyjne formuł pożegnalnych w obu językach. Oczywistym dopełnieniem powyższego badania jest przyjrzenie się adresatywom, występującym w mailowej korespondencji służbowej na polskich i niemieckich uniwersytetach⁹.

Do pozajęzykowych czynników determinujących dobór właściwej FA Tomiczek (1983:32–33) zaliczył (równe lub zbliżone) wykształcenie, wiek i pozycję zawodową. Triadę tę należałoby także uzupełnić o kolejną determinantę, t.j. stopień znajomości między nadawcą i odbiorcą, który Tomiczek (1983:59–65) zalicza do czynników potencjalnych zwłaszcza przy użyciu bezdystansowego *ty / du*.

Wyekscerpowane adresatywy są formami nominalnymi, wśród których można ze względu na liczbę adresatów wyróżnić indywidualne i kolektywne FA.

Do pierwszych z pewnością należą FA *imię* (w formie mianownika / wołacza)! i *imię* (w formie zdrobnienia w mianowniku / wołacza), wskazujące na bardzo bliską relację, czasami wręcz zażyłość między nadawcą i odbiorcą. Wypieranie formy wołacza przez formę mianownika nie jest zjawiskiem nowym i obserwowane jest w języku polskim od dawna.¹⁰ Przyczyną dopatruje się w nienacechowaniu mianownika (Łuczyński 2007:151), „[...] który przejmując jego [wołacza – AJ] funkcję adresatywną zwracania się i apelowania do odbiorcy.” (Kurek 2021:266)

Ciekawą i niezwykle rzadko stosowaną w korespondencji mailowej jest addytywna FA *imię + imię + imię + imię ...*, która jest kierowana do określonej grupy odbiorców przy jednoczesnym podkreśleniu indywidualnej relacji *ja-ty*. W przeciwieństwie do tego samego indywidualnego adresatywu imiona w brzmieniu kanonicznym lub jako zdrobnienia przyjmują zawsze formę wołacza. Taki sposób zwracania się do odbiorcy można by uznać wprawdzie za niezbyt ekonomiczną, ale alternatywną FA dla np. dla kolektywnego *Moi Drodzy*.

W przeciwieństwie do języka polskiego w języku niemieckim *imię* nie funkcjonuje samodzielnie jako forma adresatywna. Jest ono zawsze poprzedzone atrybutem, z reguły *liebe / lieber* albo z formą powitalną, jak np. *hallo*, jednak *Hallo + imię / Frau / Herr* + nazwisko stosowane jest stosunkowo rzadko.

W korespondencji służbowej FA z atrybutywnym *drogi* wskazuje na bardzo bliskie, bezdystansowe relacje między nadawcą i odbiorcą, np. *Droga / Drogi* + imię w formie wołacza.

W przypadku zdystansowanego, ale bilateralnego, symetrycznego stosunku partnerów komunikacji przymiotnik *drogi* sygnalizuje skrócenie, „ocieplenie” dystansu przy jednoczesnym zachowaniu oficjalnego *pani / pani*, np. *Droga Pani / Drogi*

⁹ Zebrany materiał pochodzi z lat 2015–2023. Wszystkie podane przykłady adresatywów są autentyczne, jednak ich reprezentatywność jest ograniczona tym, że zostały one wyekscerpowane z e-maili, które otrzymały autorki tekstu. Dla otrzymania bardziej obiektywnych wyników, konieczne by było przeprowadzenie badań na szerszym materiale.

¹⁰ Por. Łuczyński (2007), Nagórko (2018:30), Kurek (2021:265).

Panie + imię w formie wołacza, **Drogie Koleżanki**, / **i Drodzy Koledzy**, **Drodzy Państwo**, **Moi Drodzy** a nawet **Drodzy**.

Z perspektywy czasu i w oparciu o analizę maili służbowych można by zaryzykować stwierdzenie, że funkcja atrybutywu *drogi / droga* przesuwa się powoli w kierunku neutralnym, podobnie jak miało to miejsce w języku niemiecki, gdzie FA **Liebe / Lieber** + imię jest najbardziej typowym, neutralnym adresatywem w korespondencji uniwersyteckiej z osobami, z którymi jesteście na „ty”, ale również na *pan / pani (du i Sie)*, o większej lub mniejszej zażyłości.

Zwroty adresatywne z przymiotnikiem *lieber* zrobiły w korespondencji nie tylko mailowej w ostatnich latach prawdziwą karierę i konkurują skutecznie z formami *sehr geehrter*, które wcześniej uchodziły za neutralne w korespondencji z osobami, z którymi nie jesteście na „ty”.

Forma *sehr geehrter* sugeruje większy dystans. Jest formą neutralną wtedy, kiedy prowadzimy korespondencję z osobą mało znaną lub nam obcą albo jeśli osoby uczestniczące w komunikacji pozostają w relacji asymetrycznej.

Struktura zwrotów z *liebe / sehr geehrter* jest identyczna:

Liebe / Lieber / Sehr geehrte / Sehr geehrter + (tytuł) + nazwisko

Znakomitą część służbowej korespondencji uniwersyteckiej stanowią maile z kolektywnymi FA. Najbardziej rozpowszechniony w języku polskim adresatyw, akcentujący dystans między nadawcą i odbiorcą, podkreślający oficjalny charakter komunikacji przyjmuje formę **Szanowni Państwo**, w tym także wyróżniający grupę odbiorców ze względu na płeć, np. **Szanowne Panie**, **Szanowni Panowie**. Zakres oddziaływania neutralnego *szanowny* może być doprecyzowany przez dodanie nazw określonych grup osób, np. **Szanowni Państwo**, **Pracownicy i Doktoranci**.

Podobnie jak w języku niemieckim, gdzie tradycyjny adresatyw *Sehr geehrte Damen und Herren* jest neutralnym, oficjalnym zwrotem adresatywnym, jest on bardzo często stosowany w sytuacji komunikacyjnej, gdy kierujemy wiadomość do adresata ogólnego, z reguły nam bliżej nieznanego lub niesprecyzowanego.

Szczególnie interesujące są niemieckie formy adresatywne skierowane do dwóch lub wielu osób. W korespondencji z określonymi grupami osób są te grupy najczęściej bezpośrednio nazwane, np. *Sehr geehrte Professorinnen und Professoren*; *Sehr geehrte Kolleginnen und Kollegen*, *Sehr geehrte Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter (unserer Universität)*; *Sehr geehrte Mitglieder der Universität Leipzig*. W tych samych sytuacjach komunikacyjnych wykorzystywane bywają zwroty z atrybutem *liebe*, np. *Liebe Professorinnen und Professoren*, *Liebe Kolleginnen und Kollegen*, *Liebe Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter*. Wybór jednej z form *sehr geehrte* lub *liebe* wydaje się być uwarunkowany nie tylko pozycją nadawcy w hierarchii zawodowej, ale również czynnikami indywidualnymi, jak jego temperament, uosobienie. Jedynie adresatyw *Sehr geehrte Damen und Herren* nie dopuszcza takiej zmiany i zwrot **Liebe Damen und Herren* nie jest używany. W celu zniwelowania dystansu między nadawcą a odbiorcami bywają zwroty adresatywne z *sehr geehrte* i *liebe* ze sobą łączone, np. *Sehr geehrte Damen und Herren*, *liebe Kolleginnen und Kollegen*; *Sehr geehrte Damen und Herren*, *liebe Freundinnen und Freunde*; *Sehr geehrte Damen und Herren*, *liebe Fakultätsratsmitglieder/Mitglieder des Fakultätsrates*; *Sehr*

geehrte Damen und Herren, liebe Mitglieder der Strukturkommission; Sehr geehrte Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter, liebe Kolleginnen und Kollegen.

Zabieg taki rejestrujemy również w polskim korpusie, np. *Szanowni Państwo, Drogie Koleżanki i Koledzy.*

Kombinacji poszczególnych zwrotów adresatywnych jest bardzo wiele. Wszystkie powyższe przykłady łączy dbałość o to, żeby obie płcie zostały w adresatywie uwzględnione i o niestosowanie generycznego maskulinum. Na niemieckich uniwersytetach formy adresatywne wykorzystujące generyczne maskulinum należą do rzadkości, np. *Liebe Studiengangskordinatoren.*

W języku polskim formy generycznego maskulinum takie jak *Drodzy Pracownicy, Kochani Studenci...*¹¹, *Drodzy Pracownicy, Doktoranci i Studenci ...*¹² coraz częściej ustępują miejsca adresatywom uwzględniającym obie płcie, np. *Szanowne Koleżanki, Szanowni Koledzy; Drogie Koleżanki i Drodzy Koledzy; Koleżanki i Koledzy, Doktorantki i Doktoranci, Studentki i Studenci.* Ta zaobserwowana tendencja wynika z pewnością z dyskusji, prowadzonej od ponad dwóch dekad w Polsce zarówno w kręgach naukowych, jak i w mediach, o obecności kobiet w języku, o języku inkluzywnym, czy też o wpływie języka nieinkluzywnego na świadomość jego użytkowników i otaczającą ich rzeczywistość. Wnioski tych debat wpłynęły i wpływają na zmiany w polskim systemie adresatywnym, który jest dość złożony. Nie powinno więc dziwić pojawianie się w użyciu feminatywów obok form męskorodzajowych w funkcji adresatywów. Znaczący wpływ na równościowe postrzeganie kobiet i mężczyzn w języku miały z pewnością doświadczenia ruchów feministycznych w innych krajach między innymi w Niemczech, gdzie dynamiczny rozwój walki o równouprawnienie kobiet w języku niemieckim rozpoczął się pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Na początku XXI stosowanie feminatywów równoległe z formami męskimi stało się w społeczności uniwersyteckiej faktem. W roku 2013 na Uniwersytecie w Lipsku na mocy uchwały senatu zapadła niekonwencjonalna decyzja o użyciu w statucie uczelni wyłącznie rodzaju żeńskiego, który pełni w nim funkcję generyczną, a więc odnosi się zarówno do kobiet, jak i do mężczyzn. Ta precedensowa decyzja nie znalazła na innych uniwersytetach niemieckich naśladowców. W nowym statucie występują wyłącznie formy żeńskie *Rektorin, Kanzlerin, Mitarbeiterinnen, Profesorinnen, Doktorinnen ...* bez ich odpowiedników w rodzaju męskim. Przepis informuje o tym, że formy żeńskie odnoszą się do osób płci męskiej i żeńskiej. Statut ten obowiązuje na Uniwersytecie w Lipsku do dzisiaj.¹³ Decyzja ta miała raczej charakter symboliczny i nie wpłynęła w najmniejszym stopniu na formy adresatywne.¹⁴

Po etapie tzw. feminizacji języka dbałość o równouprawnienie w języku niemieckim weszła w nowy etap. W ostatnich latach trwa w Niemczech burzliwa debata na temat języka gender, czyli języka neutralnego płciowo, który uwzględniałby również osoby niebinarne. Z badań statystycznych wynika, że ma on w społeczeństwie

¹¹ https://issuu.com/universityofwroclaw/docs/pu_2020_02/s/11108413

¹² <https://usz.edu.pl/universytet-szczecinski-solidarny-z-ukraina/>

¹³ https://www.uni-leipzig.de/fileadmin/ul/Dokumente/Grundordnung_UL_130806.pdf

¹⁴ Por. Rytel-Schwarz (2014: 180–181).

niemieckim ciągle jeszcze więcej przeciwników niż zwolenników. Badania przeprowadzone przez *Infratest Dimap* w roku 2021 wykazały, że 65 % społeczeństwa w Niemczech odrzucało język genderowy.¹⁵ Debata trwa nadal. Wiodącą rolę wśród zwolenników odgrywiają uniwersytety niemieckie. Na stronach internetowych uniwersytetów niemieckich znajdują się wytyczne dotyczące języka neutralnego płciowo, a wśród nich również wskazówki dotyczące FA. I tak Uniwersytet w Lipsku zaleca następujące formy adresatywne, jeśli nie znamy bezpośrednio osoby / osób, do których się zwracamy:

Guten Tag *Vorname Nachname*
Sehr geehrte:r *Vorname Nachname*
Liebe:r *Vorname (Nachname)*
Sehr geehrtes Team der Institution
Sehr geehrte Kommissionsmitglieder

Biuro ds. równości (Stabsstelle Chancengleichheit) na Uniwersytecie w Lipsku wskazuje na możliwość zastąpienia adresatywu *Sehr geehrte Damen und Herren* przez *Liebe Menschen*. 23 marca 2021 roku decyzją Senatu Uniwersytetu w Lipsku podjęto uchwałę o stosowaniu w pismach urzędowych w komunikacji uniwersyteckiej dwukropka genderowego¹⁶, który ma gwarantować formy neutralne płciowo.¹⁷

Na każdym z uniwersytetów niemieckich istnieją biura ds. równego traktowania i przeciwdziałania dyskryminacji. Właśnie one propagują stosowanie języka neutralnego płciowo. Zwraca się szczególnie uwagę na neutralne (uwzględniające osoby określające się jako niebinarne), zwracanie się do większych grup osób. Zalecane są przede wszystkim zbiorcze adresatywy (*Liebes Kollegium, Liebes Team*), rzeczowniki odmiesłowowe (*Liebe Mitarbeitende, Sehr geehrte Interessierte, Sehr geehrte Beschäftigte*). Zaleca się również stosowanie symboli typu gwiazdka czy dwukropek (*Sehr geehrte Kolleg*innen; Sehr geehrte Kolleg:innen*).

Biuro ds. równouprawnienia Uniwersytetu Johanna Wolfganga Goethego we Frankfurcie nad Menem zaleca stosowanie neutralnych FA również do pojedynczych osób, np. *Liebe*r Professor*in + Name*.¹⁸

W praktyce zalecenia te stosowane są stosunkowo rzadko i tylko w odniesieniu do grupy osób. Wcześniejsze symbole ukośnika *Liebe Kolleg/innen*, podkreślnika *Liebe Kolleg_innen*, wielkiej litery I (Binnen-I) *KollegInnen* zastąpiła w ostatnich latach gwiazdka *Liebe Kolleg*innen, Liebe Mitarbeiter*innen der Institutssekretariate, Liebe Slavist*innen, Liebe Listenteilnehmer*innen* oraz dwukropek *Liebe Mitarbeiter:innen der Philologischen Fakultät, Sehr geehrte Dekan:innen, Liebe*

¹⁵ <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/umfragen/aktuell/weiter-vorbehalte-gegen-gendergerechte-sprache/>

¹⁶ <https://www.uni-leipzig.de/chancengleichheit/doppelpunkt/geschlechtergerechte-sprache>

¹⁷ W roku 2018 na podstawie uchwały Bundestagu została wprowadzona urzędowo dodatkowa, odmienna płeć: *divers*.

¹⁸ <https://lehre-virtuell.uni-frankfurt.de/knowhow/empfehlungen-fuer-geschlechterinklusive-schreibweisen-und-sprache>

Fachschaftsvertreter:innen, Sehr geehrte Studienfachberater:innen. Szczególną dbałość o neutrale zwracanie się do różnorodnych grup osób obrazuje następujący przykład: *Sehr geehrte Damen*Herren, liebe Student*innen, liebe Freund*innen.* Trzeba jednak podkreślić, że nie możemy obecnie mówić o powszechnym użyciu w adresatywach symboli genderowych. Bardziej rozpowszechnione są neutralne zbiorcze pojęcia lub formy imiesłowowe: *Liebe Studierende, Sehr geehrte Mitglieder des Erweiterten Senats, Liebe Beschäftigte, Liebe Dozierende der Universität Leipzig, Sehr geehrte Promovierende, Sehr geehrte Mitarbeitende.* Można też zauważyć wiele innych prób tworzenia nieformalnych adresatywów neutralnych, np, *Hallo zusammen, Liebe Runde, Liebe alle / Alle, Liebe beide / Beide, Liebe Mitglieder der Liste, Liebe Liste* (sic!). Widoczne jest w nich dążenie do skrótowości, ekonomii języka.

I chociaż trudno mówić obecnie o jakiejś ustalonej normie, to jednak dyskusja trwa i znamieny jest fakt, że do dyskusji włączył się Leibniz-Institut für Deutsche Sprache (IDS) w Mannheimie, nawołując do kreatywności i tolerancji¹⁹, w którym od 2020 roku realizowany jest projekt „Empirische Genderlinguistik” pod kierownictwem Prof. Dr. Carolin Müller-Spitzer. Celem projektu jest: „[...] die empirische, korpuslinguistische und quantitativ orientierte Kompetenz des Programmbereichs in das Forschungsfeld der Genderlinguistik einzubringen [...]”²⁰

Na polskich uniwersytetach utworzono jednostki ds. równości / równości szans / równości i różnorodności / równości i równego traktowania / równego traktowania (biura, zespoły, komisje), których działania dotyczą przede wszystkim uświadomienia i uwrażliwienia społeczności akademickich na przejawy zachowań dyskryminujących oraz ich zapobieganiu, jak i karaniu. Opracowywane są także procedury dotyczące realizacji GEP (Gender Equality Plan). Jednak tylko część uniwersytetów przygotowała konkretne wskazówki użycia języka równości, języka inkluzywnego. I tak Uniwersytet Warszawski przygotował „Rekomendacje języka niedyskryminującego na Uniwersytecie Warszawskim”²¹, w których językoznawcy „zachęca[ją] wszystkich do namysłu nad słowami. Nasze wskazówki nie są normą regulaminową, lecz tylko propozycją, która jak sądzimy, może uczynić nasze kontakty łatwiejszymi”.

Natomiast Rada ds. Równego Traktowania Uniwersytetu Łódzkiego²² wypracowała stanowisko w sprawie zwracania się do osób niebinarnych i transpłciowych, w którym zachęca do rozważenia i używania w relacjach z osobami transpłciowymi wybranych przez nich adresatywów, nawet jeśli w ich oficjalnych dokumentach widnieją inne personalia. Jednocześnie Rada zdaje sobie sprawę z aktualnych, jak i przyszłych trudności w zwracaniu się do osób niebinarnych, ponieważ „[n]ie ma jednego przyjętego sposobu, nie ma jeszcze tego typu rozwiązań powszechnie w polszczyźnie przyjętych, i być może nigdy ich nie będzie. Dlatego (...) pozwalamy sobie podpowiedzieć albo

¹⁹ <https://www.mdr.de/wissen/mensch-alltag/gendern-sprache-leibniz-institut-fordert-toleranz-und-kreativitaet100.html>

²⁰ <https://www.ids-mannheim.de/lexik/pb-lexik-empirisch-digital/empirische-genderlinguistik/>

²¹ <https://rownowazni.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/105/2022/07/Rekomendacje-jezykowe-2021.pdf>

²² https://www.uni.lodz.pl/fileadmin/user_upload/Stanowisko_Rady_ds_R%C3%B3wnego_Traktowania_w_sprawie_os%C3%B3b_transp%C5%82ciowych.pdf

stosowanie 2. osoby liczby pojedynczej w czasie teraźniejszym, albo form bezosobowych.” Na niektórych uczelniach proponowane zmiany w systemach adresatywnych mają charakter oddolny. Osoby LGBTQ+ otwarcie sygnalizują potrzebę ich właściwej identyfikacji przy użyciu odpowiedniego adresatywu, wyrażając tym samym konieczność bycia zauważonym i zaakceptowanym przez społeczeństwo.

W zebranych materiale znalazły się również niemieckie i polskie formuły powitalne, sygnalizujące porę dnia, a występujące samodzielnie lub w kombinacji z adresatywami, np. *Guten Morgen / Tag* (Frau + (tytuł) + nazwisko), *Dobry wieczór, Dobry wieczór* + imię / imiona w formie wołacza, *Dobry wieczór Pani* + tytuł. Pojawiają się one w niemieckiej komunikacji półoficjalnej okazjonalnie, o charakterze urzędowym z osobami, z którymi nie jesteśmy na „ty”. Natomiast w polskiej korespondencji służbowej można zauważyć ich częstszą obecność. Małgorzata Marcjanik (2013:73) zauważa, że te właśnie formy mogą stać się standardem w korespondencji mailowej.

Sporadycznie pojawiające się w polskich służbowej korespondencji uniwersyteckiej FA to *Cześć* (+ imię w formie mianownika / wołacza), *Czołem* czy *Kochani*. Są używane w relacjach bezdystansowych, symetrycznych między bardzo dobrymi znajomymi lub wręcz przyjaciółmi.

Przyglądając się adresatywom w mailowej korespondencji uniwersyteckiej możemy stwierdzić, że użytkownicy obu języków dysponują dość zróżnicowanymi FA, które wskazują na określone role i funkcje w społecznościach akademickich, stopień znajomości, określają rodzaj komunikacji jako oficjalny czy półoficjalny. Formy te nie są niezmiennie, a niewątpliwym wpływ na zasób i formy adresatywów w danym języku mają zarówno rozwój technologiczny, zmiany społeczno-polityczne, kulturowe, jak i obyczajowe zachodzące w społeczeństwach w różnym kontekście historycznym i o różnym natężeniu. Szczególnie mocne przywiązanie do konwensu, do tradycji i reguł stosowania adresatywów w danym języku nie musi utrudniać stosowania nowych adresatywów. Przeciwnie, formy utrwalone i formy nowe mogą funkcjonować obok siebie i być stosowane w danym akcie komunikacji.

Z pewnością będziemy świadkami różnych zmian w obrębie adresatywów, które m. in. już dziś są sygnalizowane jako zalecenia czy rekomendacje. Czy wszystkie wejdą na stałe do systemów adresatywnych, zadecyduje o tym pragmatyka.

Bibliographie

- E. Badyga, *Komunikacyjny start. O zależności występowania form adresatywnych w podręcznikach do języka polskiego jako obcego od ich koncepcji metodycznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 2022, nr 29, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/kpc/article/view/13380>. [dostęp: 01.09.2023].
- M. Fedoriuk, *Formy adresatywne we współczesnym dyskursie religijnym języka polskiego i ukraińskiego (studium porównawcze)*, Kraków 2019. <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/handle/11716/5234>. [dostęp: 01.09.2023].

- A. Jurasz, D. Rytel-Schwarz, *Deutsche und polnische Anrede- und Schlussformeln im universitären Bereich – E-Mails zwischen Konvention und Praxis*. „Linguistische Treffen in Wrocław, Phrasenstrukturen und -interpretationen im Gebrauch I“ 2014, Vol. 10, s. 37–53.
- K. Yumeko, *Przejsie na 'ty' jako demokratyzacja w języku polskim. Analiza danych ankietowych*, „LingVaria” 2022, nr 2 (34). https://www.researchgate.net/publication/365625398_Przejsie_na_ty_jako_demokratyzacja_w_jezyku_polskim_Analiza_danych_ankietowych. [dostęp: 01.09.2023].
- H. Kurek, *Fleksja nominalna współczesnej polszczyzny – upraszczanie się czy początki rozpadu systemu przypadkowego?*, „Prace Językoznawcze” 2021, nr XXIII/2, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/278092/kurek_fleksja_nominalna_wspolczesnej_polszczyzny_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [dostęp: 01.09.2023].
- E. Łuczyński, *Wolacz we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski” 2007, nr LXXXVII/2, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=278880>. [dostęp: 01.09.2023].
- M. Marcjanik, *Demokratyzacja obyczajów – słowo kluczowe współczesnej kultury polskiej?*, „Przegląd Humanistyczny” 2016, nr 3. <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ceon.element-a759b741-0b43-3c69-883b-5bcafc462ab2?q=bwmeta1.element.ceon.volume-4bf1b3b5-2b7c-37b8-8abc-6d36ccda9f87;9&qt=CHILDREN-STATELESS>. [dostęp: 01.09.2023].
- M. Marcjanik, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa 2013.
- A. Nagórko, *Zmiany w systemie gramatycznym polszczyzny po roku 1918 (fleksja, słowotwórstwo, składnia)*, „Poradnik Językowy” 2018, nr 8, https://scholar.google.com/scholar?hl=pl&as_sdt=0%2C5&q=%E2%80%9EZmiany+w+systemie+gramatyczny+m+polszczyzny+po+roku+1918+&btnG=#:~:text=%5BPDF%5D%20bibliotekauauki.pl. [dostęp: 01.09.2023].
- G. Olchowa, *System adresatywny języka polskiego i słowackiego na początku XXI wieku*, Hradec Králové 2018.
- A. Rudyk, *Zwroty adresatywne w języku polskim i rosyjskim*, Rzeszów 2021. <https://repozytorium.ur.edu.pl/items/43bf0264-2ddc-4a39-aa79-afbbadcc1a51>. [dostęp: 01.09.2023].
- D. Rytel-Schwarz, *Czy rodzaj żeński może być używany w funkcji generycznej?*, [w:] *Proměny polonistiky. Tradice a výzvy polonistických studií*, red. M. Benešová, R. Rusin-Dybalska, L. Zakopalová, Lucie a kol., Praha, 2014, s. 180–186.
- U. Simon, *Sprachliche Höflichkeit im interkulturellen Kommunikationstraining*, [w:] *Sprachliche Höflichkeit in interkultureller Kommunikation und im DaF-Unterricht*, red. C. Ehrhardt, E. Neuland, Frankfurt am M. et al 2009, s. 267–282.
- D. Teterya, *Rola dystansu interpersonalnego w wyborze form adresatywnych*, „Language, Culture, Politics: International Journal” 2018, Vol. 1, <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-2417453f-f814-444e-8d05-ad1698431f0c>. [dostęp: 01.09.2023].
- E. Tomiczek, *System adresatywny współczesnego języka polskiego i niemieckiego. Socjolingwistyczne studium konfrontatywne*, Wrocław 1983.
- Ch. You, *Systemy adresatywne Korei Południowej i Polski jako składnik etykiety na przykładzie sfery akademickiej i biznesowej*, Katowice 2020. <https://www.sbc.org.pl/publication/472991>. [dostęp: 01.09.2023].

Słowa kluczowe

formy adresatywne, język polski, język niemiecki, e-mailowa korespondencja uniwersytecka, gender, lingwistyka feministyczna, generyczny rodzaj męski

Abstract

Forms of Address in Polish and German Academic E-mail Correspondence *revisited*

The purpose of this article is to compare and indicate the differences in addressive forms functioning in university correspondence in Poland and Germany. The last two decades have seen the emergence of new forms of address alongside the traditional, conventionalized ones. This process is based on linguistic reflection of socio-political and cultural transformations in both countries. In German, the focus on gender equality has entered a new phase after the so-called feminization of language. This new phase means the use of gender-neutral language, which would also include non-binary people. The issue is also not alien to Polish universities, but in that case, we can only speak of an initial stage of development. In our article, the analysed addressives used in university business mail from 2015–2023, reflect the contemporary state of their development. Although the established addressive forms that have been in use for years constitute the most numerous group of examples in both languages, the changes taking place in German are more dynamic and language users are more willing to apply new means and depart from tradition.

Keywords

forms of address, Polish, German, university email correspondence, gender, feminist linguistics, generic masculine